

kans spelen in andere aarde

Een onderzoek naar kansspelproblematiek
onder allochtone Nederlanders

D. de Bruin, M. Fris, R. Braam, H. Verbraeck

Samenvatting

SAMENVATTING

In de periode 2004-2005 heeft het CVO een onderzoek uitgevoerd naar kansspelverslaving in Nederland (de Bruin et al., 2006). Doel van dit onderzoek was inzicht te krijgen in de aard en omvang van kansspelverslaving in Nederland en aanbevelingen te formuleren voor een eventuele verbetering en aanscherping van het preventiebeleid kansspelverslaving. De bevindingen zijn eind 2005 aan de Tweede Kamer aangeboden. Uit het onderzoek is gebleken dat het aantal kansspelverslaafden in Nederland lager is dan sinds medio jaren negentig (70.000) werd aangenomen. Het aantal verslaafden wordt op 40.000 geschat. Naast dit aantal telt Nederland naar schatting 76.000 risicospelers. Met name het aantal risicospelers onder de tweede generatie niet-westerse allochtonen baarde het ministerie van Justitie zorgen. Daarom is onderhavig onderzoek naar kansspelverslaving bij een aantal groepen niet-westerse allochtonen uitgevoerd. In deze studie is gekozen voor Surinamers, Antillianen, Marokkanen en Turken omdat deze groepen in omvang de grootste zijn en samen het merendeel van het aantal niet-westerse allochtonen in Nederland vormen. In verband met verschillende signalen over kansspelproblematiek binnen de Chinese bevolking is er daarnaast voor gekozen om ook deze groep in het onderzoek op te nemen. Het woord allochtoon is afgeleid van het Griekse 'allos chtoon' en betekent letterlijk andere aarde. In dit rapport wordt de door het CBS gehanteerde definitie van het begrip allochtoon gehanteerd. Het CBS rekent personen tot de allochtonen als ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen personen die zelf in het buitenland zijn geboren (de eerste generatie) en personen die in Nederland zijn geboren (de tweede generatie).

De probleemstelling van dit onderzoek is vierledig.

Wat is de omvang van kansspelproblematiek onder Surinamers, Antillianen, Marokkanen, Turken en Chinezen in Nederland?

Wat is de aard van kansspelproblematiek onder Surinamers, Antillianen, Marokkanen, Turken en Chinezen in Nederland?

Wat is het bereik van de huidige preventieve maatregelen in de kansspelmarkt voor deze specifieke groepen?

Op welke wijze kan het gevoerde preventiebeleid ten aanzien van deze groepen verbeterd worden?

Om de probleemstelling te kunnen beantwoorden is gebruik gemaakt van diverse onderzoeksmethoden. In de eerste plaats is een literatuurstudie en bronnenonderzoek uitgevoerd naar nationale en internationale literatuur over allochtonen en kansspelen. Ten tweede zijn sleutelinformanten ($n=20$) geïnterviewd, waarvan een aantal ter afsluiting heeft deelgenomen aan een focusgroep. In de derde plaats zijn schriftelijke vragenlijsten afgenomen bij experts ($n=15$).

In de vierde plaats zijn diepte-interviews afgenomen bij Surinaamse, Antilliaanse, Marokkaanse, Turkse en Chinese regelmatige spelers ($n=131$). Een regelmatige speler is in dit onderzoek gedefinieerd als iemand die tenminste vier keer per maand aan kansspelen deelneemt.

De vragenlijst en wervingsprocedures die voor de diepte-interviews met allochtone, regelmatige spelers is gebruikt, is dezelfde als die in het onderzoek *Verslingerd aan meer dan een spel* (naar aard en omvang kansspelproblematiek in Nederland) is gehanteerd (de Bruin, Meijerman et al., 2006). In de periode 2004-2005 zijn 413 diepte-interviews afgenomen bij regelmatige spelers. De gegevens uit beide onderzoeken zijn derhalve gecombineerd en de analyses voor het onderhavige onderzoek zijn waar mogelijk uitgevoerd op dit gecombineerde databestand ($n=544$). De samenvoeging maakt bovendien een vergelijking mogelijk tussen allochtone spelers en autochtone regelmatige

spelers. Als laatste methode van onderzoek zijn voor deze studie secundaire analyses uitgevoerd op een drietal studies die het cvo in het verleden heeft uitgevoerd.

- Een bevolkingsonderzoek naar kansspelproblematiek in Nederland (n=5.575); data werden verzameld in 2004 (de Bruin, Meijerman et al., 2006).
- Een survey onder bezoekers van Holland Casino (n=972); data werden verzameld in 2000 (de Bruin et al., 2001).
- Een survey onder bezoekers van amusementscentra in Nederland (n=2.040); data werden jaarlijks verzameld in de periode van 2000 tot en met 2004 (de Bruin, Benschop et al., 2006).

Het is belangrijk te vermelden dat de vier studies elk een andere reikwijdte hebben. Het betreft een onderzoek naar kansspeldeelname en kansspelproblematiek onder de Nederlandse bevolking van 16 jaar en ouder (1), twee studies onder deelpopulaties van de bevolking, namelijk bezoekers van Holland Casino (2) en bezoekers van amusementscentra (3) en tot slot het eerder genoemde onderzoek onder regelmatige spelers (4), in dit geval een deelpopulatie van bezoekers van speelgelegenheden.

In alle genoemde onderzoeken is de South Oaks Gambling Screen (SOGS) gebruikt als instrument om kansspelproblemen vast te stellen. De SOGS bestaat uit 20 items en is een veel gebruikt screeningsinstrument met goede psychometrische eigenschappen (Gambino & Lesieur, 2006; Stinchfield et al., 2001). De SOGS is gebaseerd op het psychiatrisch classificatiesysteem DSM. Met behulp van de SOGS kunnen drie groepen spelers worden onderscheiden: recreatieve spelers (SOGS 0-2), risicospelers (SOGS 3-4) en probleemspelers (SOGS 5+). De SOGS kan in verschillende time frames worden afgenomen: de SOGS vragen kunnen betrekking hebben op het hele leven van de respondent (de lifetime prevalentie, LTP) maar ook op het afgelopen jaar (de laatstejaarprevalentie LJP).

Gokcultuur in het land van herkomst en deelname aan kansspelen

In Marokko en Turkije zijn kansspelen volgens de wet en de Islam verboden, maar wordt het verbod, op bescheiden schaal, overtreden. Marokkanen en Turken van de eerste generatie zijn daardoor vaak pas in Nederland in aanraking gekomen met legale kansspelen. Turken hebben uit het land van herkomst wel het kaarten om geld of om een rondje koffie meegenomen en zetten deze traditie voort in de koffiehuzen alhier. Ook in China is gokken officieel verboden, maar er wordt volgens sleutelinformanten 'vrijwel overal en door iedereen' gekaart en mahjong gespeeld om geld en worden illegaal weddenschappen afgesloten. Rijkere Chinezen gaan naar het gokparadijs Macau of naar casino's in omliggende landen. Ook de Chinese immigranten in Nederland hebben hun goktraditie meegenomen en hier voortgezet. Veel Chinezen van de eerste generatie, die overwegend werkzaam zijn in de horeca, blijven na sluitingstijd vaak in de restaurants om mahjong te spelen. Ze zouden volgens sleutelinformanten bovendien veelvuldig naar casino's en amusementscentra gaan. In Suriname zijn veel casino's en loterijen en is onder invloed van vooral de Javaanse en Chinese gemeenschap altijd (illegaal) gekaart en gespeeld om geld. Ook op de Antillen kan door de bevolking worden gegokt in de toeristencasino's en zij kunnen deelnemen aan diverse loterijen. Surinamers en Antillianen blijven ook in Nederland amusementscentra en casino's bezoeken. De illegale kaartspelen die soms om grof geld worden gespeeld blijven zij ook in Nederland spelen. Surinamers en Antillianen komen hiernaast in aanraking met het Nederlandse bingospel.

Uit secundaire analyses van het bevolkingsonderzoek dat in 2004 is uitgevoerd blijkt dat de deelname aan loterijen, kansspelautomaten en casinospelen vooral populair is onder autochtonen en westerse allochtonen en in mindere mate onder niet-westerse allochtonen. Allochtonen nemen wel vaker dan autochtonen deel aan de krasloterij. Van de allochtone respondenten heeft 35% ooit krasloten gekocht, terwijl 15% dit recent (het afgelopen jaar) heeft gedaan. Van de autochtone respondenten heeft 30% ooit krasloten gekocht en heeft 11% dit recent nog gedaan.

Bij de deelname aan loterijen zien we de grootste verschillen tussen autochtonen en allochtonen. Van de autochtonen, westerse allochtonen en in dit geval ook de Surinaamse respondenten heeft 62% recent aan een loterij meegedaan. De deelname aan loterijen bij de (andere) niet-westerse allochtone respondenten is aanzienlijk lager: 33%. Nu behoren loterijen over het algemeen niet tot de kansspelen met een groot verslavingsrisico, door de lange tijd die verstrijkt tussen het kopen van een lot en de trekking (long odds). De kansspelen met de hoogste verslavingspotentie zijn vooral de short odds kansspelen, gekenmerkt door de korte tijd tussen inzet en uitslag: de kansspelautomaten, casinospelen als blackjack en roulette en krasloten.

Uit het bevolkingsonderzoek van 2004 blijkt verder dat autochtonen en westerse allochtonen significant vaker op kansspelautomaten spelen dan niet-westerse allochtonen. Van de autochtone bevolking heeft 37% ooit op kansspelautomaten gespeeld en deed 11% dat in het afgelopen jaar nog. Van de niet-westerse allochtone bevolking speelde 29% ooit op een kansspelautomaat en deed 6% dat recentelijk. Uit het Peilstationsonderzoek 2003 onder scholieren en uit onderzoek onder Marokkaanse jongeren door Planije et al., (2000) is eveneens gebleken dat autochtone leerlingen vaker op kansspelautomaten spelen dan allochtone leerlingen.

Ook bij de casinospelen zien we dat niet-westerse allochtonen hier minder aan deelnemen dan autochtonen en westerse allochtonen. Van de autochtone en westerse allochtone respondenten uit het bevolkingsonderzoek heeft 25% ooit aan casinospelen deelgenomen; bij de niet-westerse allochtone respondenten ligt dit percentage op 13%. Bij de recente deelname aan casinospelen zien we geen verschillen tussen de herkomstgroepen: gemiddeld 6% van de respondenten uit het bevolkingsonderzoek heeft het afgelopen jaar aan casinospelen deelgenomen.

Bij de andere onderscheiden varianten van kansspelen – kansspelen via internet, het wedden op paarden, illegale kansspelen en de bingo zien we wat betreft de deelname geen significante verschillen tussen autochtonen en allochtonen.

In tegenstelling tot het bevolkingsonderzoek uit 2004, waar relatief weinig allochtone respondenten aan hebben meegewerkt, zien we bij de twee onderzoeken die op locatie zijn uitgevoerd – onder bezoekers van Holland Casino (2000) en van amusementscentra (2000-2004) – juist relatief veel allochtone respondenten. Van de bezoekers van amusementscentra bleek 41% van de respondenten van allochtone herkomst, terwijl van de bezoekers van Holland Casino 26% van de respondenten van allochtone herkomst was. Vergeleken met de algemene bevolking, waar gemiddeld 19% van allochtone herkomst is, zijn allochtone respondenten in deze onderzoeken zodoende ruim oververtegenwoordigd. Dit duidt er op dat allochtonen deze speelgelegenheden vaker bezoeken dan autochtonen.

Onder de bezoekers van Holland Casino zijn relatief veel allochtonen uit westerse herkomstlanden aangetroffen; in de amusementscentra vooral veel respondenten uit niet-westerse herkomstlanden. Vooral respondenten van

Turkse, Marokkaanse en Chinese herkomst zien we relatief vaak in de amusementscentra. Surinaamse en Antilliaanse respondenten zien we niet alleen relatief vaak in de amusementscentra maar ook in Holland Casino.

Omvang van kansspelproblematiek

Het geven van een schatting van de omvang van kansspelproblematiek onder allochtonen is een heikele onderneming. De omvang kan niet exact worden vastgesteld omdat in beperkte mate gegevens hierover beschikbaar zijn. In dit hoofdstuk zal evenwel een aantal schattingsmethodieken de revue passeren. Aan elke schatting kleven echter onzekerheidsmarges. Zo zijn de gegevens moeilijk generaliseerbaar omdat geen kanssteekproef is genomen, zijn de gegevens moeilijk te extrapoleren naar de gehele bevolking omdat alleen gegevens beschikbaar zijn over deelpopulaties (bijvoorbeeld allochtone bezoekers van speelgelegenheden) of is het aantal respondenten uit de vijf doelgroepen dusdanig klein dat extrapolatie naar de totale bevolking niet betrouwbaar is.

Er zijn diverse schattingsmethodieken en bronnen ingezet die inzicht dienden te geven in de omvang van kansspelproblemen onder de vijf doelgroepen.

- Expertschattingen
- Schattingen uit de literatuur
- Schatting op basis van het bevolkingsonderzoek 2004
- Schatting op basis van deelpopulaties van spelers (bezoekers Holland Casino en amusementscentra)
- Schatting op basis van het aantal hulpzoekers (LADIS/IVZ)

De experts (n=15) die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd hebben niet of nauwelijks zicht op de omvang van kansspelproblemen onder allochtonen en hebben zich niet aan een schatting van kansspelproblematiek gewaagd. Ook de zoektocht in de literatuur leverde nauwelijks informatie op over de prevalentie van kansspelproblematiek onder de doelgroepen die onderwerp van deze studie zijn. De overige beschikbare bronnen konden hiervan wel een indicatie geven.

Een eerste belangrijke bron vormt het bevolkingsonderzoek 2004. Omdat het aantal allochtone respondenten dat aan het bevolkingsonderzoek heeft meegedaan relatief klein is, dienen we bescheiden te zijn met het trekken van conclusies op grond van deze data. We dienen bovendien te bedenken dat potentiële allochtone risicogroepen niet of ondervertegenwoordigd zijn in het bevolkingsonderzoek. Toch zouden we op grond van het bevolkingsonderzoek voorzichtig mogen concluderen dat kansspelverslaving onder niet-westerse allochtonen vaker voorkomt dan onder autochtonen en westerse allochtonen. Naar schatting 32% van de risico- en probleemspelers is van allochtone herkomst, terwijl het aandeel allochtonen in de Nederlandse bevolking op 19% ligt. Risicogroepen vormen de Surinaamse en Chinese spelers en de spelers uit de overige niet-westerse herkomstlanden. De Marokkaanse, Turkse en Antilliaanse spelers komen daarbij niet als risicogroep naar voren.

De tweede bron van schattingen van de omvang van kansspelproblematiek vormen de eerder genoemde studies naar bezoekers van Holland Casino (2000) en amusementscentra in Nederland (2000-2004). De prevalentie van kansspelproblematiek onder Turkse en Marokkaanse casinobezoekers (en bij de casinobezoekers uit de overige niet-westerse herkomstlanden) is het hoogst: 32% van deze groep is als probleemspeler getypeerd. De prevalentie van kansspelproblemen onder Surinamers, Antillianen en Chinezen ligt rond de 10%, terwijl dit voor autochtone casinobezoekers op 3% ligt. Kansspelproblematiek onder Turkse en Marokkaanse casinobezoekers komt daarmee een

factor tien vaker voor dan onder autochtone spelers; bij Surinaamse, Antilliaanse en Chinese respondenten is dit een factor drie. Eenzelfde beeld zien we bij de bezoekers van amusementscentra. Onder de respondenten van Marokkaanse en Turkse herkomst (en de respondenten uit de overige niet-westerse herkomstlanden) zien we de meeste probleemspelers: meer dan de helft (54%) van deze groep bezoekers van amusementscentra geeft aan problemen met kansspelen te hebben. Bij Surinamers, Antillianen en Chinezen bezoekers ligt dit percentage weliswaar lager (op 26%), maar nog steeds significant hoger dan bij autochtonen (16%). Een laatste bron die gebruikt is om een schatting te geven van de omvang van kansspelproblematiek onder allochtone spelers zijn de gegevens van het Landelijk Alcohol en Drugs Informatie Systeem (LADIS) die door de Stichting Informatievoorziening Zorg (IVZ) worden bijgehouden. In het LADIS wordt een groot aantal gegevens van cliënten van de ambulante verslavingszorg geregistreerd. Uit deze gegevens blijkt dat het aandeel hulpzoekers uit niet-westerse herkomstlanden in de loop der jaren is toegenomen van rond de 10% in 1994 tot rond de 30% in 2005. Opvallend hierbij is dat het aandeel allochtonen dat hulp zoekt inmiddels hoger ligt dan het aandeel allochtonen in de bevolking (dat zoals vermeld 19% is). Sinds 2002 zien we een toename van het aantal allochtone hulpzoekers: in 2002 waren dat er ruim 500, in 2005 ruim 800.

	Bevolkings- onderzoek 2004	Bezoekers HC 2000	Bezoekers AC 2000-2004	Regelmatige spelers 2004, 2005, 2007	LADIS 2005
	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) onder allochtonen/ Percentage SOGS5+ onder autochtonen	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) onder allochtonen/ Percentage SOGS5+ onder autochtonen	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) onder allochtonen/ Percentage SOGS5+ onder autochtonen	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) onder allochtonen/ Percentage SOGS5+ onder autochtonen	Odds Ratio: Percentage hulpzoekers LADIS/Percentage van de bevolking (CBS)
Marokko	0,0	10,7	3,4	4,9	3,4
Turkije	1,0	10,7	3,4	4,9	4,3
Ander niet- westers land	5,0	10,7	3,4	4,9	1,0
Suriname	4,0	3,3	1,6	1,3	1,7
Antillen	1,0	3,3	1,6	4,9	2,3
China	5,0	3,3	1,6	1,0	-
Ander westers land	1,0	3,3	1,6	1,3	1,0
Nederland	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9

Tabel 1 Odds Ratio's bij de diverse schattingsmethodieken

1. Het is de vraag of het aandeel van de herkomstgroep in de bevolking wel een goede norm vormt. Dat aandeel wordt immers bepaald door alle in Nederland wonenden, ongeacht leeftijd, regio, bevolkingsdichtheid enzovoort. Sommige lezers zouden wellicht een andere norm prefereren.

Om de verschillende schattingsmethodieken met elkaar te kunnen vergelijken zijn in tabel 1 de odds ratio's nog eens op een rij gezet, oftewel: de relatieve kans dat kansspelproblematiek bij een bepaalde doelgroep voorkomt ten opzichte van autochtonen. Bij de LADIS gegevens is de odds ratio berekend door het aandeel hulpzoekers uit de diverse herkomstgroepen te relateren aan het aandeel dat de herkomstgroepen in de algemene bevolking uitmaken¹. Als de odds ratio op 3,4 ligt, zoals bij de Marokkanen, betekent dit dat het aandeel Marokkaanse hulpzoekers 3,4 keer zo hoog ligt als op grond van het aandeel Marokkanen in de bevolking verwacht mag worden. Het aandeel Marokkaanse

hulpzoekers in de verslavingszorg is 5,5%, terwijl de Marokkaanse bevolking in Nederland 1,6% van de totale bevolking uitmaakt.

De hier beschreven schattingsmethoden – uitgezonderd het bevolkingsonderzoek 2004 – laten eigenlijk steeds hetzelfde beeld zien. Bij niet-westerse allochtonen – en speciaal onder Marokkaanse en Turkse respondenten – komt kansspelproblematiek vaker voor dan bij autochtonen en westerse allochtonen. Afhankelijk van de bron komt kansspelverslaving onder Turkse en Marokkaanse respondenten 3 tot 11 keer zo vaak voor als bij autochtone respondenten. Bij de Antilliaanse respondenten zien we, afhankelijk van de bron, 2 tot 5 keer zo vaak kansspelproblemen als onder autochtonen. Surinaamse en Chinese respondenten hebben van de vijf doelgroepen relatief gezien de minste problemen met kansspelen, maar maken 1 tot 3 keer zo veel kans om problemen met kansspelen te hebben als de autochtone respondenten.

Uit het bevolkingsonderzoek 2004 blijkt dat 32% van de risicospelers en probleemspelers van allochtone herkomst is. Uit de LADIS gegevens komt een vergelijkbaar percentage naar voren: 31% van de hulpzoekers is allochtoon. Het aandeel allochtone respondenten onder de risicospelers en probleemspelers op de speellocaties is aanzienlijk hoger. Van de probleemspelers in Holland Casino (2000), respondenten met een SOGS5+, is 64% van allochtone herkomst (waarvan 14% westerse allochtonen en 50% niet-westerse allochtonen). Van de risicospelers uit Holland Casino is 39% allochtoon (waarvan 23% westers allochtoon, 16% niet-westers allochtoon). Bij de probleemspelers uit de amusementscentra (2000-2004) zien we een vergelijkbaar beeld: van hen is 62% allochtoon (waarvan 10% westers allochtoon en 52% niet-westers). Van de risicospelers uit amusementscentra is 44% allochtoon (12% westers allochtoon, 32% niet-westers allochtoon).

Aard van kansspelproblematiek

De aard van kansspelproblematiek onder allochtonen is in dit rapport vanuit drie invalshoeken onderzocht, te weten: de demografische kenmerken van de probleemspelers, de deelname aan kansspelen en kansspelgerelateerde problemen. Bij de beschrijving van de demografische kenmerken (sekse, leeftijd, sociaal economische status (SES), woonplaats) wordt steeds bezien of deze kenmerken een samenhang vertonen met het land van herkomst en vervolgens of deze een samenhang vertonen met kansspelproblemen. Indien beide het geval is, kan het betreffende demografische kenmerk een alternatieve verklaring bieden voor de gevonden samenhang tussen land van herkomst en kansspelproblemen.

Demografie

Uit de interviews met regelmatige spelers (n=544) blijkt dat het merendeel (69%) van de risico- en probleemspelers uit mannen bestaat en vrouwen derhalve een minderheid (31%) vormen. Een vergelijkbare verhouding zien we terug bij de Surinaamse respondenten: 64% van de Surinaamse risico- en probleemspelers is man, 36% vrouw. Bij de Antilliaanse risico- en probleemspelers zien we verhoudingsgewijs een wat groter aandeel mannelijke risico- en probleemspelers dan bij de Surinaamse: 71% is man en 29% vrouw. Bij de Turkse, Marokkaanse en Chinese risico- en probleemspelers zien we een ander beeld: bij deze herkomstgroepen zien we onder de risicospelers en probleemspelers (op één vrouwelijke Turkse respondent na) uitsluitend mannen. Onder autochtone, Surinaamse en Antilliaanse risico- en probleemspelers zien we zodoende verhoudingsgewijs aanzienlijk meer vrouwen dan onder de Turkse, Marokkaanse en Chinese risico- en probleemspelers.

Nu blijkt ook kansspelproblematiek een samenhang te vertonen met sekse: problemen met kansspelen komen vaker onder mannen voor dan onder vrouwen. Van de mannelijke regelmatige spelers is 16% een probleemspeler, van de vrouwelijke respondenten 7%. Als we de allochtone respondentengroepen zonder meer met elkaar zouden vergelijken, zou een vertekend beeld ontstaan, omdat onder bepaalde herkomstgroepen meer of juist minder vrouwelijke respondenten zijn vertegenwoordigd.

Om de allochtone respondentengroepen beter met elkaar te kunnen vergelijken, is in de analyses de variabele sekse constant gehouden. Het blijkt dan dat het land van herkomst nog steeds een rol speelt. Niet alle verschillen tussen de herkomstgroepen voor wat betreft de prevalentie van kansspelproblematiek kunnen door sekseverschillen worden verklaard. We zien tussen vrouwelijke allochtone en autochtone respondenten geen verschillen in kansspelproblematiek, bij de mannelijke respondenten zien we die verschillen daarentegen wel. Van de mannelijke Turkse, Marokkaanse en de overige niet-westerse allochtone respondenten is 41% een probleemspeler, van de mannelijke Antilliaanse, Chinese, Surinaamse, autochtone en westerse allochtone respondenten is 9% een probleemspeler.

De respondenten uit de diverse herkomstgroepen laten ook verschillen in de leeftijdsopbouw zien: Marokkaanse, Turkse en overige niet-westerse allochtone respondenten zijn gemiddeld jonger (32 jaar) dan de andere respondenten. Surinaamse, Antilliaanse en Chinese respondenten zijn gemiddeld 39 jaar, de autochtone en westerse allochtone respondenten zijn gemiddeld 47 jaar. Nu blijkt, net als bij sekse, ook de leeftijd van de respondenten samen te hangen met kansspelproblematiek. In de leeftijdscategorie 27-40 jaar zien we kansspelproblemen het meest frequent terug: 23% van de spelers uit deze leeftijdscategorie is een probleemspeler. Bij de jongste leeftijdscategorie (jonger dan 27 jaar) is dit 12%, bij de leeftijdscategorie 41-57 13%. Bij de oudste leeftijdscategorie zien we dat kansspelproblematiek het minst vaak voorkomt, namelijk bij 2% van de respondenten. We zien dus dat leeftijd van de respondenten zowel samenhangt met het land van herkomst als met kansspelproblematiek. De leeftijdsverschillen tussen de respondenten uit de herkomstgroepen bieden daarmee een alternatieve verklaring voor de hoge prevalenties van kansspelproblemen onder de allochtone respondenten.

Ook de Sociaal Economische Status (SES, uitgedrukt in opleidingsniveau, inkomen en participatie in de samenleving) van niet-westers allochtone respondenten is gemiddeld lager dan die van de autochtonen en westers allochtonen. We zien bovendien dat kansspelproblematiek vaker voorkomt bij respondenten met een lage SES dan bij de respondenten met een hoge SES. Net als sekse en leeftijd kan de SES een alternatieve verklaring bieden voor de hogere prevalentie van kansspelproblematiek onder allochtone herkomstgroepen.

Tot slot is die alternatieve verklaring ook gevonden bij de factor verstedelijking. Allochtone respondenten wonen vaker in de grote steden dan de autochtone respondenten, terwijl kansspelverslaving vaker voorkomt bij de respondenten uit de grote steden dan bij de respondenten die in kleinere gemeenten wonen. Mogelijk dat het ruimere kansspelaanbod in de grote steden en de grotere anonimiteit waarmee daar gespeeld kan worden verantwoordelijk is voor de hogere prevalentie van kansspelproblematiek onder allochtonen, en heeft dit niet zozeer te maken met het land van herkomst van de spelers.

Deelname aan kansspelen door regelmatige spelers

Uit de voor dit onderzoek afgenomen interviews met regelmatige spelers blijkt dat de respondenten uit de verschillende herkomstgroepen een enigszins andere voorkeur aan de dag leggen voor bepaalde typen kansspelen. Zo zijn, zoals ook in het bevolkingsonderzoek 2004 al is geconstateerd, de loterijen niet populair bij de Marokkaanse respondenten, en zijn casino's vooral populair bij Turkse en Antilliaanse respondenten. Kansspelautomaten blijken het meest populair bij de Marokkaanse en de Surinaamse respondenten en bij de respondenten uit de overige niet-westerse herkomstlanden.

Uit de interviews met regelmatige spelers is verder gebleken dat allochtone spelers gemiddeld aan meer verschillende typen kansspelen deelnemen dan autochtone spelers. Autochtone respondenten hebben in het afgelopen jaar aan gemiddeld 2,7 kansspelen deelgenomen, terwijl allochtone respondenten aan gemiddeld 3,5 kansspelen deelnamen. Ook de frequentie waarmee kansspelgelegenheden worden bezocht of aan kansspelen wordt deelgenomen, laat relatief grote verschillen zien tussen allochtone en autochtone spelers. Autochtone spelers en spelers uit westerse herkomstlanden nemen gemiddeld bijna twee keer per week (112 keer per jaar) aan een kansspel deel, de Surinaamse en Chinese respondenten spelen gemiddeld ruim drie keer per week (165 keer per jaar) terwijl de Marokkaanse, Turkse en Antilliaanse spelers gemiddeld vijf keer per week (232 keer per jaar) aan kansspelen deelnemen. Marokkaanse en Turkse spelers spelen frequenter op kansspelautomaten (176 keer per jaar) dan de andere allochtone spelers (93 keer per jaar) en de autochtone spelers (50 keer per jaar). Terwijl de Antilliaanse en Turkse spelers vaker aan de casinotafels te vinden zijn (44 keer per jaar) dan de anderen (13 keer per jaar).

Doordat de meeste allochtone respondenten in lagere inkomensklassen zitten dan autochtone respondenten, en allochtone respondenten frequenter aan kansspelen deelnemen, geven zij ook een groter percentage van hun inkomen uit aan kansspelen. Bijna de helft (46%) van de groep Turkse, Marokkaanse en Chinese respondenten geeft meer dan een kwart van hun inkomen uit aan kansspelen. Voor de Antilliaanse en Surinaamse respondenten ligt dit op 33%, terwijl 9% van de autochtone en westerse allochtone respondenten meer dan een kwart van het inkomen aan kansspelen besteedt. We zien verder dat allochtone respondenten ook bij andere kenmerken van het speelgedrag op een meer risicovollere manier met kansspelen omgaan. Zo beginnen allochtone respondenten op jongere leeftijd met de deelname aan kansspelen dan autochtone respondenten en laat hun speelpatroon vaker een stijgende speelfrequentie zien.

Gokgerelateerde problemen

Meer dan de helft (54%) van de Marokkaanse en Turkse regelmatige spelers geeft aan gokgerelateerde problemen te hebben, terwijl dit voor 26% van de Surinaamse en Antilliaanse respondenten geldt. Voor autochtone en Chinese regelmatige spelers ligt dit percentage het laagst, namelijk op 16%.

Van de gokgerelateerde problemen blijken financiële problemen en schulden het meest in het oog te springen. Van de Marokkaanse en Turkse regelmatige spelers heeft 36% gokschulden, van de Surinaamse en Antilliaanse regelmatige spelers heeft 19% gokschulden, terwijl van de Chinese en autochtone regelmatige spelers 5% een gokschuld heeft. Ook bij financiële problemen zien we dat deze het vaakst voorkomen bij Marokkaanse, Turkse en Surinaamse respondenten: 41% van deze groep respondenten heeft financiële problemen, bij de andere respondenten ligt dit gemiddeld op 11%. Nadere analyse leert echter dat de SOCS-score van respondenten een belangrijker voorspeller is voor gokgerelateerde problemen dan de culturele achtergrond. Zo blijkt ruim de helft van de probleemspelers (SOCS5+) schulden te hebben,

terwijl slechts één procent van de recreatieve spelers gokschulden heeft. Ook de andere onderscheiden gokgerelateerde problemen, zoals problemen in de relationele sfeer, huisvestingsproblemen, problemen op het werk en op school, blijken vooral samen te hangen met de ernst van het gokgedrag en minder met land van herkomst. Het voorkomen van gokgerelateerde problemen is daarmee niet zo zeer kenmerkend voor allochtone respondenten maar vooral voor risico- en probleemspelers. Anders gezegd: gokgerelateerde problemen komen net zo vaak voor bij allochtone als bij autochtone risico- en probleemspelers.

Gemiddeld zegt tien procent van de respondenten psychische problemen te ervaren. De Marokkaanse en Turkse respondenten zeggen dit vaker (31%) dan de andere respondenten. Antilliaanse en Chinese respondenten geven geen van allen aan psychische problemen te ervaren, terwijl 7% van de autochtone, Surinaamse en de andere allochtone respondenten aangeeft psychische problemen te hebben. Indien echter ook hier de mate van problematisch speelgedrag in de analyses wordt betrokken, blijkt dat de belangrijkste voorspeller op te leveren voor het ervaren van psychische problemen. Van de lifetime probleemspelers rapporteert 39% psychische problemen, van de risicospelers 6% en van de recreatieve spelers niemand.

De sleutelinformanten (n=20) stellen dat een deel van de achtergrond van allochtone spelers niet wezenlijk verschilt van de achtergrond van autochtone spelers. De redenen om te spelen zijn vaak voor alle herkomstgroepen gelijk. De kansspelgelegenheden, casino's, amusementscentra en bingohallen, oefenen op alle herkomstgroepen eenzelfde aantrekkingskracht uit. Volgens de sleutelinformanten lopen allochtone groepen spelers in vergelijking met autochtonen echter wel meer risico's om kansspelverslaafd te raken. Zij wijzen daarbij op het gebrek aan sociale vaardigheden, toekomstperspectief en zinvolle dagbesteding van allochtone spelers. Volgens de sleutelinformanten speelt ook armoede een rol: zo wordt de kans op het winnen van een grote som geld door aan kansspelen mee te doen als een van de weinige mogelijkheden gezien om aan de armoede te ontsnappen. Niet alleen de druk om rijkdom te vergaren maar ook om die rijkdom te etaleren is vaak groot bij bepaalde groepen allochtonen.

Alternatieve verklaringen

Nu we gezien hebben dat kansspelproblematiek vooral bij spelers uit niet-westerse herkomstlanden relatief vaak voorkomt, rijst er een belangrijke vraag, namelijk: vormt het land van herkomst ook de oorzaak van kansspelproblematiek? Om deze vraag naar causaliteit te kunnen beantwoorden, is het van belang dat alternatieve verklaringen voor de samenhang tussen land van herkomst en kansspelproblematiek zoveel mogelijk worden uitgesloten. Dit is met behulp van multivariate analyses onderzocht. Zo is bij het onderzoek onder de bezoekers van Holland Casino (2000) gebleken dat leeftijd, maandinkomen en sekse alternatieve verklaringen kunnen bieden voor de gevonden verschillen in kansspelproblematiek tussen de herkomstgroepen. Het blijkt dat onder de mannelijke respondenten, jonger dan 50 jaar, met een maandinkomen van minder dan 3000 gulden (het onderzoek stamt uit 2000, vóór de invoering van de euro) kansspelproblematiek het vaakst voorkomt. Het blijkt ook dat de groep niet-westerse allochtone respondenten een vergelijkbaar profiel hebben; ook dit zijn voornamelijk mannen, jonger dan 50 jaar met een relatief laag maandinkomen. De variabelen leeftijd, maandinkomen en sekse hangen derhalve zowel samen met het land van herkomst als met de prevalentie van kansspelproblematiek en kunnen in die zin een alternatieve verklaring bieden voor de samenhang tussen land van herkomst en kansspelproblematiek. De kans dat er, behalve een samenhang, ook een causale

relatie bestaat tussen het land van herkomst en kansspelproblematiek neemt daarmee af.

Het zoeken naar en uitsluiten van alternatieve verklaringen is ook bij de andere onderzoeken uitgevoerd. Zo blijkt uit het onderzoek onder bezoekers van amusementscentra dat het 'land van herkomst' weliswaar een goede predictor is voor kansspelproblematiek onder bezoekers van amusementscentra, maar dat ook andere factoren aan de gevonden samenhang tussen de prevalentie van kansspelproblematiek en land van herkomst ten grondslag kunnen liggen. Factoren die daarbij naar voren komen zijn: dagbesteding, sekse en opleiding. Onder werkzoekenden, mannen en lager opgeleiden komt kansspelverslaving het meest voor. Onder niet-westerse allochtone respondenten worden vaker werkzoekende mannen en lager opgeleiden aangetroffen dan onder autochtone respondenten. Deze factoren vertonen met andere woorden zowel een samenhang met het land van herkomst als met de prevalentie van kansspelproblematiek en kunnen wederom een alternatieve verklaring bieden voor de gevonden samenhang tussen deze twee variabelen. De verklaring voor de hoge mate van kansspelverslaving onder niet-westerse allochtone respondenten dient dan niet zozeer gezocht te worden in culturele factoren maar meer in demografische of persoonskenmerken van de respondenten. Vooral mannen met een lage SES vormen een risicogroep en juist onder de allochtone respondenten bevinden zich relatief veel mannen met een lage SES.

Preventie: bekendheid, bereik en effecten

Spelers kunnen diverse zelfcontrole technieken hanteren om hun gokgedrag in de hand te houden. Zo kunnen ze met een vooraf bepaald maximumbedrag spelen, zichzelf een maximale speeltijd opleggen, hun bankpasjes thuislaten of in beheer geven van de partner of een vriend(in). Ook van het samen met anderen bezoeken van speelgelegenheden kan een beschermde werking uitgaan. Er zijn geen verschillen met betrekking tot het land van herkomst van de probleemspelers: allochtonen maken evenredig veel gebruik van de verschillende vormen van zelfcontrole als autochtonen.

Vanuit de kansspelindustrie zijn er – dikwijls in samenwerking met de hulpverlening – diverse mogelijkheden en maatregelen tot preventie ontwikkeld. De drie belangrijkste zijn:

- Het ontwikkelen en verspreiden van preventiefolders;
- Het aanspreken van risico- en probleemspelers door het personeel;
- Het aanbieden van de mogelijkheid tot het nemen van bezoekbeperkende maatregelen.

Zowel in Holland Casino als in de amusementscentra worden folders en preventiemateriaal aangeboden over kansspelproblematiek. Er zijn geen verschillen gevonden tussen de respondenten uit de diverse herkomstlanden voor wat betreft de bekendheid met preventiefolders, het lezen ervan of de ervaren invloed op het speelgedrag. Hoewel het land van herkomst geen factor van betekenis is bij dit onderdeel van het preventiebeleid, zien we wel de mate van problematisch speelgedrag hiermee een samenhang vertoont: risico- en probleemspelers zijn vaker dan de recreatieve spelers bekend met preventiefolders, hebben deze vaker gelezen en de folders zijn – naar men zegt – bij hen vaker van invloed geweest op het speelgedrag.

Wat betreft het aanspreken van risico- en probleemspelers door het personeel zien we geen verschillen tussen de herkomstgroepen. Allochtone respondenten blijken net zo vaak door het personeel te worden aangesproken als autochtone respondenten. Het land van herkomst vertoont met andere

woorden geen samenhang met het aanspreekgedrag van het personeel binnen de kansspelindustrie.

Uit het onderzoek onder bezoekers van Holland Casino dat in 2000 is uitgevoerd bleek dat allochtone respondenten minder bekend zijn met bezoekbeperkende maatregelen van Holland Casino dan autochtone bezoekers, maar niet minder vaak een bezoekbeperking aanvroegen dan autochtonen. Het aanvragen van een bezoekbeperkende maatregel blijkt vooral een samenhang te vertonen met problematisch speelgedrag. Probleemspelers (SOGS5+) en risicospelers (SOGS 3-4) vragen daarbij vaker een entreeverbod of bezoekbeperking aan dan recreatieve spelers (SOGS 0-2).

Hoewel allochtone respondenten uit het onderzoek onder bezoekers van Holland Casino minder goed op de hoogte zijn van het preventiebeleid dan autochtone respondenten, zien we die verschillen niet bij het onderzoek met regelmatige spelers (n=544). In dit onderzoek zijn geen verschillen aangetroffen tussen allochtonen en autochtonen wat betreft de bekendheid met bezoekbeperkende maatregelen. Uit dit onderzoek blijkt evenmin dat autochtonen vaker dan allochtonen een entreeverbod of bezoekbeperking aanvragen. Net als bij het onderzoek onder de bezoekers van Holland Casino (2000) zijn het vooral probleemspelers die een bezoekbeperkende maatregel aanvragen. Opvallend is overigens dat niet alleen probleemspelers een bezoekbeperking aanvragen, maar ook risicospelers en recreatieve spelers. Zij doen dit mogelijk om problemen met kansspelen te voorkomen. Van de regelmatige spelers die wel eens een amusementencentrum hebben bezocht (299 van de 544), is bijna de helft bekend met de mogelijkheid van een vrijwillig entreeverbod (witte lijst). Ook hier hangt de bekendheid met deze maatregel hangt sterker samen met problematisch speelgedrag dan met het land van herkomst. Of respondenten zich daadwerkelijk op een witte lijst laten plaatsen, hangt eveneens vooral samen met de mate van problematisch speelgedrag, en niet met het herkomstland.

Bij de probleemspelers van het bevolkingsonderzoek uit 2004 en de probleemspelers van de bezoekers van Holland Casino werden geen verschillen gevonden tussen allochtonen en autochtonen voor wat betreft het zoeken van hulp. Bij het onderzoek onder regelmatige spelers zien we die verschillen wel. Turkse en Marokkaanse spelers (en spelers uit de overige niet-westerse herkomstlanden) zoeken daarbij vaker hulp (10%) dan de andere spelers (5%). Ook hier blijkt echter de mate van problematisch speelgedrag de sterkste samenhang te vertonen met het al dan niet zoeken van hulp: van de probleemspelers heeft 24% ooit hulp gezocht, van de risicospelers heeft 3% ooit hulp gezocht, terwijl niemand van de recreatieve spelers ooit hulp heeft gezocht. De verschillen tussen de herkomstgroepen vallen dan weg: allochtone probleemspelers zoeken niet vaker of minder vaak hulp dan autochtone probleemspelers.

Knelpunten en mogelijkheden tot verbetering van preventie en hulpverlening

De sleutelinformanten vinden dat er door de kansspelindustrie veel aandacht wordt besteed aan preventie van kansspelverslaving, al geeft men daarbij vaak aan dat 'het altijd nog beter kan'. Om die reden wordt het preventiebeleid kansspelverslaving ook steeds verder verfijnd en ontwikkeld. Zo wordt bijvoorbeeld tussen GGZ Nederland en de van Speelautomaten Brancheorganisatie samengewerkt om verwijzingsprotocollen voor de hulpverlening te ontwikkelen en afspraken te maken tussen amusementscentra en verslavingszorg op lokaal niveau. Ook is het streven om het preventiemateriaal en de opleidingen van het personeel te verbeteren en te vernieuwen en is een monitoringonder-

zoek gestart naar de effecten van deze maatregelen en de ontwikkeling van het problematisch speelgedrag in de komende jaren.

Bij Holland Casino is volgens de sleutelinformanten eveneens sprake van een duidelijk preventieaanbod dat steeds wordt aangepast en verfijnd. Zo is bijvoorbeeld in 2005 een telefonische hulpdienst ingesteld (HANDS) die dag en nacht gebeld kan worden door risico- en probleemspelers.

Er worden door de sleutelinformanten ook wel kanttekeningen geplaatst bij het gevoerde preventiebeleid in de speelgelegenheden. Zo wordt geconstateerd dat in de speelgelegenheden niet altijd voldoende folders in de verschillende talen aanwezig zijn en dat er soms grote verschillen bestaan in inspanningen tussen de speelgelegenheden wat betreft de houding en inzet ten aanzien van preventie. Ook worden soms vraagtekens gezet bij het bereik en de verspreiding van preventiemateriaal en het effect van de genomen preventieve maatregelen. Volgens een aantal sleutelinformanten is er structureel te weinig aandacht voor kansspelproblematiek op school, in de media en binnen de instellingen voor verslavingszorg.

In de Nederlandse literatuur over verslaving en geestelijke gezondheidsproblemen bij allochtonen wordt kansspelverslaving niet of nauwelijks besproken. Uit de bestudeerde bronnen komt wel naar voren dat de relatie tussen allochtone cliënten en hulpverleners in de verslavingszorg vaak moeizaam verloopt en dat het hulpaanbod niet altijd aansluit bij allochtone cliënten. Zowel uit de literatuur als uit de interviews met sleutelinformanten blijkt dat een aantal belemmerende factoren een adequate preventie en hulpverlening aan allochtone probleemspelers in de weg staat. Deze belemmerende factoren bestaan enerzijds uit factoren die gerelateerd zijn aan het hulpaanbod voor gokverslaafden, anderzijds bemoeilijkt een aantal culturele barrières het contact tussen (autochtone) hulpverlener en allochtone cliënt.

Een aantal sleutelinformanten is van mening dat het hulpaanbod bij kansspelproblemen ontoereikend is en ook onvoldoende bekend is bij allochtonen. Allochtonen weten de weg naar de hulpverlening vaak moeilijk te vinden. Tegelijkertijd meent men dat ook het omgekeerde het geval is: instellingen hebben vaak nauwelijks zicht op allochtone spelers en het ontbreekt er aan kennis van en grip op allochtone doelgroepen. Doordat bovendien steeds minder problematische gokkers hulp zoeken bij de verslavingszorg – in 1994 stonden ruim 6.000 gokcliënten ingeschreven bij de verslavingszorg, een aantal dat in 2005 is gehalveerd tot rond de 3.000 gokcliënten – is langzamerhand ook veel expertise bij de verslavingszorg verdwenen.

Het bestaande hulpaanbod sluit niet goed aan op de wensen en behoeften van allochtone probleemspelers. Veel allochtone probleemspelers zijn onbekend met het fenomeen hulpverlening en hebben vaak alleen behoefte aan praktische hulp, zoals hulp bij het oplossen van geldproblemen en schulden. Ook lijken allochtone probleemspelers minder geneigd om naar hun gokprobleem te kijken en in therapie te gaan. *Met praten los je de problemen niet op.* Bovendien zijn schuldsaneringinstanties volgens sleutelinformanten niet goed ingesteld op allochtone doelgroepen. Wanneer allochtone probleemspelers erkennen dat ze behoefte hebben aan hulp, zoeken ze dit vaak eerst in eigen kring. Sleutelinformanten menen dat de allochtone doelgroepen pas bij de professionele hulpverlening aankloppen wanneer alle wegen binnen de eigen gemeenschap zijn afgesloten. Om de problematiek toch bespreekbaar te maken is volgens deze deskundigen extra tijd en aandacht nodig.

Een culturele barrière die, volgens de sleutelinformanten, een toegankelijk hulpverleningsaanbod en een goed contact tussen cliënt en hulpverlener in de weg staat is de zwijgcultuur. In alle culturen is hier in meer of mindere mate sprake van: er bestaat eergevoel en schaamte om tegenover een ander over problemen te praten, waardoor het vaak lang duurt voordat problemen boven tafel komen. In sommige culturen is gokken een taboe. Ook taalproblemen, met name bij de eerste generatie Turken, Marokkanen en Chinezen zouden een goed hulpverleningscontact of preventiecontact in de weg staan. Hulpverleners of preventiewerkers, die vindplaatsgericht werken melden vaker successen in hun werkzaamheden. Zij hebben meestal goede contacten met hun doelgroep, doordat ze de tijd (kunnen) nemen een vertrouwensrelatie op te bouwen. Zij kunnen de lijnen veelal kort houden, doordat ze precies weten waar de juiste mensen voor de doelgroepen te vinden zijn. Ook zijn zij vaker bekend met de verschillende culturen. Daarnaast is het een kwestie van de juiste – respectvolle – houding en instelling, sociale vaardigheden, en kennis van de culturele achtergrond van de doelgroep.

Om beter met de doelgroepen in contact te kunnen komen en een preventieboodschap over te kunnen brengen, moet volgens de sleutelinformanten meer tijd besteed worden aan het opbouwen van een vertrouwensband. Relatieopbouw is belangrijk voor het aanspreken van de doelgroepen. Hierbij zijn vooral bruggenbouwers van belang. Dit kunnen mensen uit de (eigen) doelgroep zijn. Sommige sleutelinformanten noemen vrouwen uit de doelgroepen, en moeders bij uitstek, geschikt als bruggenbouwers, omdat zij vaak verantwoordelijk zijn voor de opvoeding. Een ander geluid is dat het niets uitmaakt of de boodschapper uit de eigen doelgroep komt of niet, als het maar mensen zijn met de juiste empathische en betrokken attitude. Het eerste zou zelfs averecht kunnen werken, indien men zich schaamt voor iemand uit de eigen doelgroep of bang is dat de problemen binnen de eigen gemeenschap worden doorverteld. Wat betreft de preventieboodschap zijn de sleutelinformanten het er over eens dat de boodschap overgedragen moet worden met behulp van aansprekende voorbeelden, die aansluiten bij de interesse van de doelgroepen. Als medium kan, behalve televisie, ook theater of muziek gebruikt worden, waarbij aansluiting moet worden gezocht bij de culturele achtergrond van de verschillende doelgroepen. Theater en muziek lenen zich ook goed om op scholen en/of in buurthuizen te gebruiken. Volgens vrijwel alle respondenten is het van groot belang om de jeugd zo vroeg mogelijk voor te lichten over de risico's van kansspelen.